

Marzena Makowska-Iskierka

Uniwersytet Łódzki

Studium Doktoranckie

Geografii Fizycznej i Społeczno-Ekonomicznej

90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

marzenamak@wp.pl

**ASPEKT DEMOGRAFICZNY
PROCESU URBANIZACJI
W MIEJSCOWOŚCIACH
TURYSTYCZNO-
-WYPOCZYNKOWYCH STREFY
PODMIEJSKIEJ ŁÓDZI**

**THE DEMOGRAPHIC
ASPECT OF THE URBANIZATION
PROCESS AT TOURISM
DESTINATIONS
IN THE RURAL-URBAN
FRINGE OF ŁÓDŹ**

Urbanizacja może oznaczać zarówno stan, jak i proces rozwoju miast i życia miejskiego na określonym obszarze (DZIEWOŃSKI 1962), dlatego utożsamiana jest z procesem umiastowienia (MAIK 1992). Rosnąca liczba miast i ludności miejskiej oraz zmiany rozmieszczenia ludności powodują przemiany w sieci osadniczej. Trzeba jednak pamiętać, że urbanizacja jest złożonym i długotrwałym procesem przekształceń i przemian społeczno-gospodarczych, kulturowych, technicznych oraz ludnościowych o uniwersalnym oddziaływaniu (m.in. ZIÓLKOWSKI 1965, MLECZKO 1974, KORCELLI 1978, KUSIŃSKI 1978, KLIMCZYK 1980, SIEMEK 1984, Delimitacja..., 1970). Przemiany te prowadzą do rozwoju miast i obszaru stref podmiejskich, a nawet do zaniku dychotomii między wsią a miastem (pisali o tym m.in. RAKOWSKI 1975, WĘGLEŃSKI 1983, SULIMSKI 1967, Delimitacja..., 1970). Zdaniem ZIÓLKOWSKIEGO (1965), urbanizacja – to proces „stawania się” miast, który odbywa się w płaszczyźnie demograficznej, społecznej, ekonomicznej i przestrzennej.

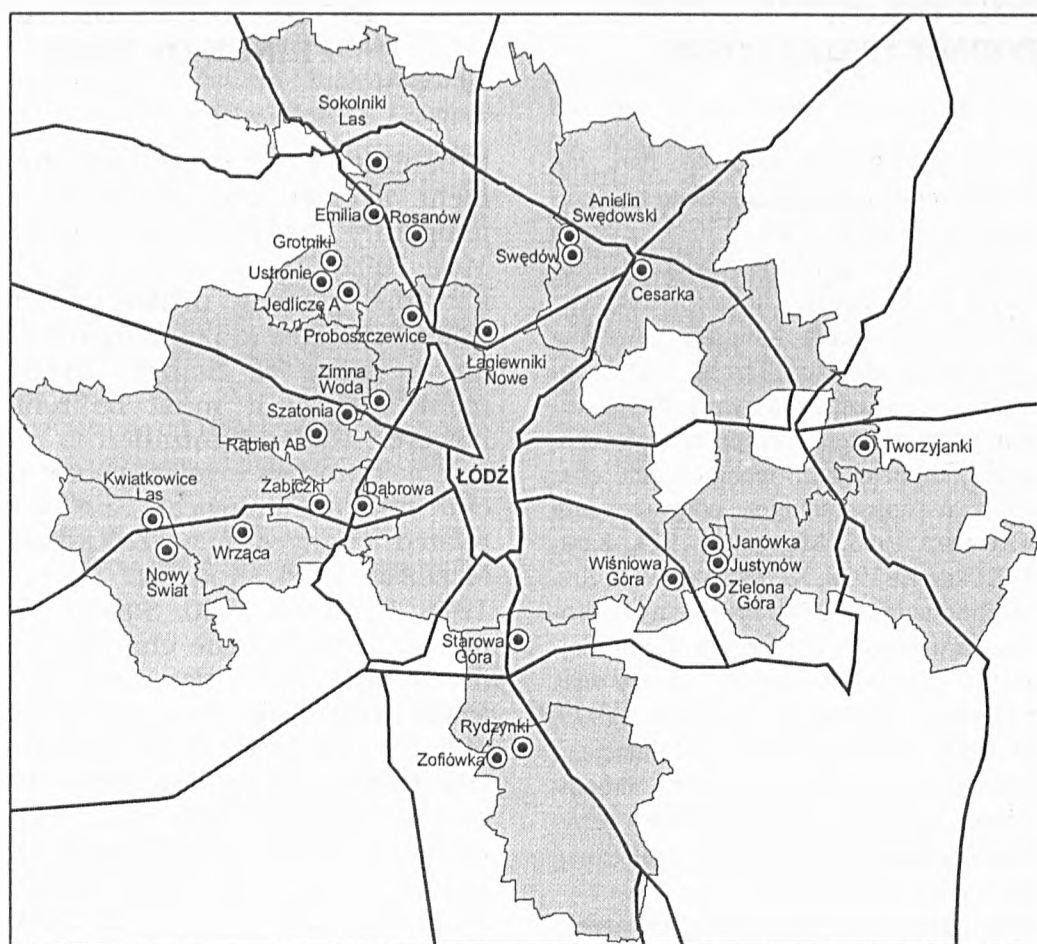
Przedmiotem opracowania jest ukazanie aspektu demograficznego procesu urbanizacji w miejscowościach turystyczno-wypoczynkowych strefy podmiejskiej Łodzi.¹ Przejawia się on przemieszczaniem dotychczasowych mieszkańców Łodzi i ich koncentracją na nowym niedużym obszarze. Zjawisko to jest szczególnie intensywnie dostrze-

Urbanization can mean both the development of cities and urban life, and contemporary processes (DZIEWOŃSKI 1962, MAIK 1992). The growing number of cities and the growing urban population, as well as changes in population distribution, are a cause of changes in the settlement system. It must be remembered, however, that urbanization is a long and complex process involving socio-economic, cultural, technological and population-related changes (e.g. ZIÓLKOWSKA 1965, MLECZKO 1974, KORCELLI 1978, KUSIŃSKI 1978, KLIMCZYK 1980, SIEMEK 1984, Delimitacja... 1970). The changes lead to the development of cities and their urban fringe zones, and even the disappearance of differences between the country and the city (discussed by RAKOWSKI 1975, WĘGLEŃSKI 1983, SULIMSKI 1967, Delimitacja... 1970). According to ZIÓLKOWSKI (1965), urbanization is the process of city formation and occurs on demographic, social, economic and spatial planes.

The aim of this article is to present the demographic aspect of the urbanization process at tourism destinations in the rural-urban fringe of Łódź. This is visible in the migration of Łódź inhabitants

galne po 1989 r., kiedy w Polsce nastąpiły duże zmiany polityczno-gospodarcze, znajdujące wyraz m.in. w poprawie sytuacji ekonomicznej ludności, uregulowaniu stanu własności, możliwości inwestowania i posiadania nieruchomości, a więc swobodnego zaspokajania potrzeb mieszkaniowych, zwłaszcza przez rozwijającą się klasę średnią. Wielu mieszkańców zdecydowało się opuścić dotychczasowe miejsce zamieszkania (zwykle mieszkanie w bloku) i wyprowadzić do własnego domu położonego w niedużej odległości od centrum Łodzi, przeważnie w atrakcyjnym krajobrazowo obszarze, z dostępem do znaczących zasobów środowiska przyrodniczego. Dom na przedmieściu umożliwia bowiem spełnić naturalną potrzebę kontaktu z naturą. Ma to również związek z korzyściami finansowymi – niższymi podatkami niż w mieście.

into these new smaller areas. This phenomenon was particularly well seen after 1989 when serious political and economic changes were taking place in Poland. Individual economic situations improved, property rules were established, and the opportunity to invest in property satisfied a desire for ownership especially among the middle class. Many inhabitants decided to leave their homes (usually a flat in a tower block) and move into their own houses not far from the city centre, surrounded by a pleasant landscape with access to considerable natural resources. A house in this zone satisfies the natural need to stay in contact with nature. It also brings financial benefits, as taxes are lower than in the city.

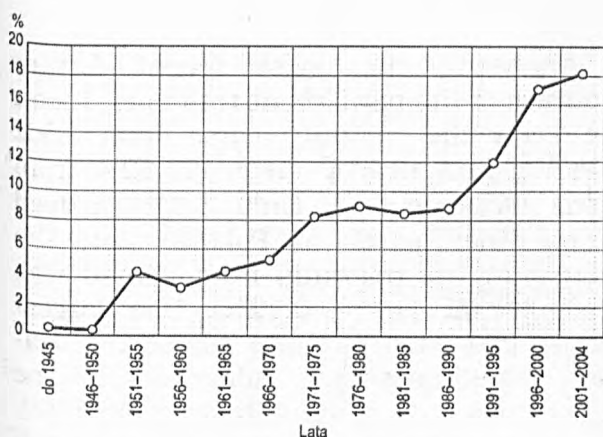

Rys. 1. Lokalizacja badanych miejscowości

Fig. 1. Location of destinations studied

Badania demograficzne oparto na analizie danych źródłowych pochodzących z kart meldunkowych stałych mieszkańców 24 wybranych miejscowości turystyczno-wypoczynkowych położonych w strefie podmiejskiej Łodzi, w granicach pięciu powiatów sąsiadujących z miastem i w obrębie 12 gmin (rys. 1). Na tak wyznaczonym obszarze badań, zajmującym łącznie 101,29 km² powierzchni, w połowie 2004 r. na pobyt stały zameldowanych było 11 555 mieszkańców.

Analizując strukturę zameldowań wg lat, od połowy lat 50. XX w. na badanym obszarze wyraźnie widoczna jest tendencja rosnąca (rys. 2). Najdynamiczniej jednak zwiększa się liczba nowych mieszkańców w ostatnich latach – od 1990 do połowy 2004 r. odnotowano 47,18% wszystkich meldunków. Co ciekawe, rośnie liczba nowych mieszkańców, mimo niżu demograficznego. A zatem decydującą rolę odgrywa tu wielkość napływu migracyjnego, a nie przyrostu naturalnego. Wyjątkiem była pierwsza połowa lat 50., kiedy to – największy w powojennej Polsce – wyż demograficzny przyczynił się znacząco do wzrostu odsetka nowo zameldowanych. W pozostałych okresach zmiany wielkości przyrostu naturalnego nie znalazły przełożenia na liczbę meldunków (np. w drugiej połowie lat 70. zanotowano wzrost liczby mieszkańców mimo panującego niżu demograficznego, a w pierwszej połowie lat 80. nieznaczny spadek – mimo wyżu demograficznego).

Rys. 2. Struktura zameldowań na badanym obszarze wg lat w procentach (stan na połowę 2004 r.)

W ostatnich latach najwięcej zameldowań na pobyt stały zarejestrowano w Justynowie, Janówce, Wiśniowej Górze, Starowej Górze, Rąbieniu

Demographic research was based on an analysis of data from the residential registration documents of the permanent inhabitants of 24 tourism destinations within the borders of five *powiats* and 12 *gminas* adjacent to the city, all located in the urban fringe zone of Łódź (fig. 1). In mid 2004 there were 11,555 permanent residents registered in this area of 101.29 km².

The analysis of residential registrations has shown a clearly growing trend since the mid-1950s (fig. 2). However, the number of new residents has increased most dynamically only in recent years – 47.18% of all new registrations were recorded between 1990 and mid-2004. It is interesting that the number of new residents is still growing despite the demographic depression. It can be concluded then that the increase has depended on migration inflow and not on an increased birth rate, with the exception of the first half of the 1950s during the greatest period of demographic growth in post-war Poland. In the remaining periods birth rate changes were not reflected in the number of new registrations (e.g. in the second half of the 1970s an increase in the number of residents was recorded despite the demographic depression of that time, and in the first half of the 1980s – a slight drop, despite demographic growth).

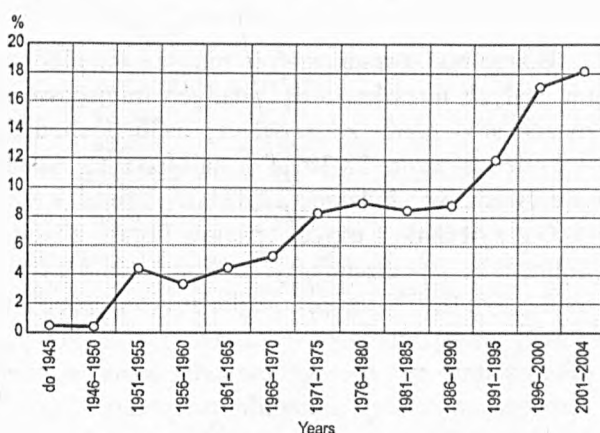
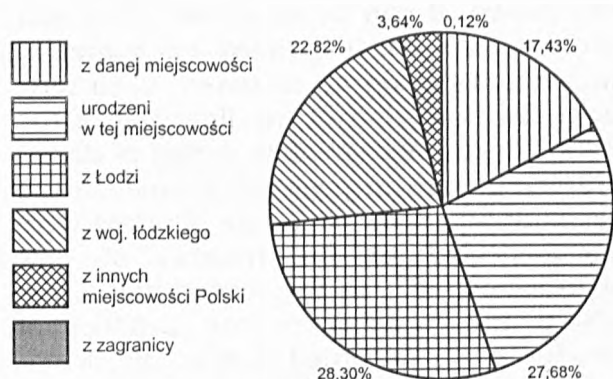

Fig. 2. Registration changes by year (in percentage) (for mid-2004)

In recent years the majority of residence registrations have been recorded in Justynów, Janówka, Wiśniowa Góra,

AB, Łagiewnikach Nowych i Swędowie. Najwięcej osób w połowie 2004 r. mieszkało w trzech badanych miejscowościach: Wiśniowej Górze (1873 stałych mieszkańców), Justynowie (1833) i Starowej Górze (1604), co łącznie stanowiło 45,95% całej zbiorowości. Jednocześnie w miejscowościach tych odnotowano najwyższą gęstość zaludnienia, przekraczającą 300 osób/km², co nie jest typowe dla obszarów wiejskich. Powyżej średniej dla terenów wiejskich województwa łódzkiego (53 osoby/km²) i Polski (50 osób/km²) znalazło się 66,67% miejscowości turystyczno-wypoczynkowych. Jednak w badanej zbiorowości są też miejscowości słabo zaludnione (liczące poniżej 50 stałych mieszkańców) i o małej gęstości zaludnienia (nie przekraczającej 25 osób/km²): Cesarka, Kwiatkowice Las, Nowy Świat.

Starowa Góra, Rąbień A and B, Łagiewniki Nowe and Swędów. In mid-2004 most people lived in Wiśniowa Góra (1873 permanent residents), Justynów (1833) and Starowa Góra (1604), which together made up 45.95% of the total. The highest population densities were recorded at these destinations exceeding 300/ km², not at all typical for rural areas. As regards population density, 66.67% of tourism destinations were above the average for rural areas in Łódź Województwo (53/km²) and in Poland as a whole (50/km²). However, there are also sparsely populated destinations (less than 50 permanent residents and not more than 25/km²): Cesarka, Kwiatkowice Las and Nowy Świat.

Rys. 3. Pochodzenie stałych mieszkańców badanych miejscowości w procentach (stan na połowę 2004 r.)

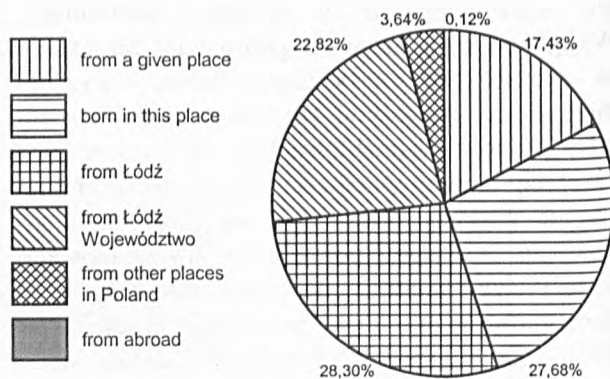

Fig. 3. The origins of permanent residents at the destinations studied (for mid-2004)

Biorąc pod uwagę ostatnie miejsce zameldowania stałych mieszkańców badanych miejscowości można stwierdzić, że najwięcej osób pochodziło z Łodzi (łącznie 28,30%) i najbliższych okolic (województwo łódzkie 22,82%). Tylko 3,64% osób przyjechało z innych terenów Polski, a udział imigrantów zza granicy był znikomy (dotyczył 14 osób, czyli 0,12% ogółu). Najlicniejszą grupę stanowiły osoby, mające w kartach meldunkowych jako ostatnie miejsce zamieszkania zapisaną miejscowość, w której aktualnie mieszkają (łącznie 45,11% osób), ale trzeba mieć na uwadze, iż wśród nich ponad połowa (27,68% ogółu) mieszkała tu od urodzenia (rys. 3). Zauważono też, że przyjeżdżający z dalszych odległości, w tym z zagranicy, to przeważnie małżonkowie osób, które urodziły się w Łodzi lub na terenach z nią sąsiadujących. Z zestawienia tego wynika, że miejscowości tury-

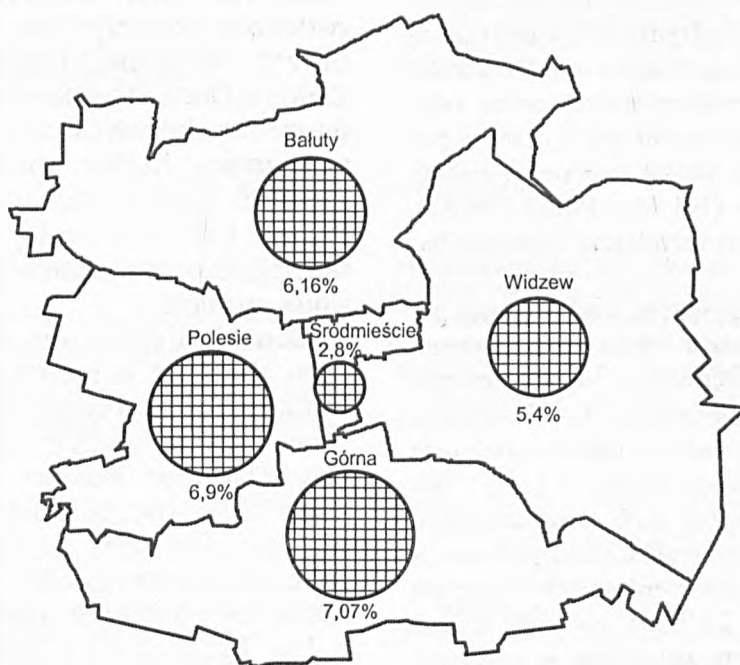
Analysing the most recent former address of the permanent residents, it can be seen the majority came from Łódź (28.3%) and nearby areas (22.82% from Łódź Województwo). Only 3.64% arrived from other parts of Poland, and the percentage of migrants from abroad was insignificant (14 – 0.12%). The largest group consisted of those whose registration documents gave addresses in the places where they actually lived (45.11%), but it must be remembered that over half of them (27.68% of the total) had lived there since birth (fig. 3). It was observed that those arriving from distant locations or from abroad were mostly the spouses of those born in Łódź or its vicinity. It can be concluded that the tourism destinations

styczno-wypoczynkowe strefy podmiejskiej Łodzi są najbardziej atrakcyjnym miejscem zamieszkania dla osób znających dobrze ten obszar i wywodzących się z tych okolic. Elementem przyciągającym są zapewne walory przyrodnicze oraz dobre zagospodarowanie. Dlatego dla osób pochodzących zarówno z miast, jak i ze wsi, przeprowadzka na te tereny może być pewnego rodzaju nobilitacją.

Ponieważ w całokształcie potoków migracyjnych na badanym obszarze migracje z Łodzi miały duże znaczenie (dotyczyły 3270 osób, a więc 28,30% ogółu), warto przeanalizować, jakie dzielnice opuściło najwięcej osób (rys. 4). Generalnie na całym badanym terenie największa liczba dotychczasowych łodzian wywodziła się z Bałut (6,16% ogółu), Górnej (7,04%) oraz z Widzewa (5,40%), a więc z dzielnic z zabudową blokową. Przyczyną tego może być też fakt, że najwięcej badanych miejscowości turystyczno-wypoczynkowych położonych było na obszarach z tymi dzielnicami sąsiadującymi, tj. od północnego zachodu i południowego wschodu. Wpływ na decyzję zmiany dotychczasowego miejsca zamieszkania mogła mieć nieduża odległość. Najmniej osób wywodziło się ze Śródmieścia Łodzi (2,80%), co może mieć związek z faktem, że dzielnicę tę zamieszkują głównie osoby starsze i mniej zamożne.

of the Łódź urban fringe zone are most attractive for those who know the area very well and come from it. Natural assets and a good infrastructure are certainly attractive elements too and therefore moving into this area represents a 'coming up in the world' to those coming from cities and villages alike.

Within the overall total those from Łódź were of great importance (3270 – 28.30% of the whole) so it is worth analysing which city districts were left behind (fig. 4). Generally speaking, the largest number came from the districts of Bałuty (6.16%), Górna (7.04%) and Widzew (5.40%) which have large tower block estates. A further reason for the larger totals from these districts could be the fact that most of the studied tourism destinations are found in areas adjacent to these districts on the north-west and on the south-east of the city. The decision to move could have been prompted by the small distance involved. The smallest number came from the centre of Łódź (2.80%) perhaps because this part of the city is inhabited by the elderly and those less well-off.

Rys. 4. Pochodzenie stałych mieszkańców badanego obszaru z Łodzi wg dzielnic

Fig. 4. The origins of the permanent residents from Łódź by district

Duża emigracja łodzian (w badanym przypadku objęła 3270 osób) potwierdza tendencje poszukiwania przez nich lepszych warunków życia, tj. w ciszy, spokoju i w kontakcie z naturą, poza gęstą miejską zabudową, hałasem i uciążliwością wielkiego miasta. Wybór niedużych miejscowości o znacznych walorach przyrodniczych położonych w niewielkiej odległości od Łodzi zapewnia te potrzeby. Jednocześnie daje możliwość szybkiego kontaktu z miastem w celach zawodowych, naukowych, kulturalnych, handlowych i innych. Wiele osób, które zmieniły dotychczasowe miejsce zamieszkania nadal dojeżdża do pracy w mieście, ale pewna część przenosi swoją działalność w nowe miejsce. Potwierdza to rosnąca z każdym rokiem liczba uruchamianych podmiotów gospodarczych w badanych miejscowościach.

Przemieszczanie się ludności na tereny podmiejskie Łodzi przyczynia się m.in. do zmiany struktury społeczno-demograficznej ludności obszarów napływowych (MAKOWSKA-ISKIERKA 2005). Na badanym obszarze mieszka więcej kobiet (51,91% ogółu) niż mężczyzn. Najwyższy współczynnik feminizacji odnotowano w dwóch sołectwach położonych na północ od Łodzi – w Cesarce (133,33) i Anielinie Śwędowskim (127,45), natomiast najniższy w Nowym Świecie (58,06). Więcej mężczyzn niż kobiet zameldowanych było tylko w pięciu miejscowościach, a więc również w Dąbrowie, Rydzynkach, Łagiewnikach Nowych i Zielonej Górze. Wartość współczynnika feminizacji na całym analizowanym terenie (wynosząca 107,94) była zdecydowanie wyższa w porównaniu z danymi dla innych terenów wiejskich województwa łódzkiego (101,46) i Polski (100,81). Wskazuje to wyraźnie na nierolniczy charakter badanych miejscowości.

Biorąc pod uwagę strukturę wieku można założyć, że odsetek osób w wieku produkcyjnym, zamieszkujących miejscowości turystyczno-wypoczynkowe strefy podmiejskiej Łodzi (średnio 63,26%), jest wyższy niż na innych obszarach wiejskich województwa łódzkiego (58,13%) i Polski (59,62%). Jednocześnie osób zameldowanych w wieku przedprodukcyjnym (18,32%) jest zdecydowanie mniej niż na porównywanych obszarach (odpowiednio: 23,35 i 24,91%), co może wiązać się z niskim przyrostem naturalnym – tendencją typową dla terenów miejskich. Tym samym, mediana wieku (42 lata) była wyższa niż na pozostałych obszarach wiejskich (łódzkich – 37,1 lat, polskich – 34,6 lat).

The large emigration from Łódź (3270 inhabitants) confirms the tendency to search for better living conditions in peace and quiet, close to nature, and away from the high building density, noise and stresses of the city. The choice of small destinations, having considerable natural assets and located within a short distance from the city, satisfies these needs. At the same time it is easy to get to the city to work, for school, the shops or for entertainment purposes. Many people who have moved still travel to work in the city, but some of them move their workplace too – this is evidenced by the growing number of firms set up every year in the destinations studied.

The movement to the rural-urban fringe of Łódź leads to a change in the socio-demographic structure of the population there (MAKOWSKA-ISKIERKA 2005). The studied area is inhabited by more women (51.91%) than men. The highest feminization coefficient was recorded in two *sołectwos* (smallest administrative unit – like parish) north of Łódź: Cesarzka (133.33) and Anielin Śwędowski (127.45), with the lowest in Nowy Świat (58.06). More men than women were permanent residents of only five destinations: Dąbrowa, Rydzynki, Łagiewniki Nowe and Zielona Góra. The feminization coefficient figure for the whole studied area (107.94) was much higher than for other rural areas in Łódź *Województwo* (101.46) and Poland (100.81), and points the clearly non-agricultural character of the destinations studied.

Considering the age structure, it can be seen that the percentage at working age (63.26% on average) is higher than in other rural areas of the Łódź *Województwo* (58.13%) and Poland (59.62%). At the same time, the number at a below working age (18.32%) is considerably lower than in other areas (23.35% and 24.91%, respectively) which may be a result of a low birth rate, a phenomenon typical of urban areas. As a result, the median age (42 years) was higher than in the remaining rural areas (in Łódź *Województwo* – 37.1, in Poland – 34.6).

Struktura wieku znalazła odzwierciedlenie we współczynniku obciążenia demograficznego (wynosił średnio 58,79), który prawie we wszystkich miejscowościach okazał się zdecydowanie niższy niż na innych obszarach wiejskich województwa łódzkiego (72,04) i Polski (67,74). Tym samym potwierdziła się tendencja zmniejszania wartości tego wskaźnika na terenach wiejskich w miarę postępów urbanizacji (MIKOŁAJEWICZ 1971).

Na podstawie zaprezentowanych cech demograficznych stałych mieszkańców podlódzkich miejscowości turystyczno-wypoczynkowych można stwierdzić, że zachodzące w nich procesy urbanizacyjne są zaawansowane. Parametry gęstości zaludnienia, współczynnika feminizacji, struktury wieku i współczynnika demograficznego obciążenia ludności wyraźnie odbiegają od wartości dla typowych wsi. To z kolei wynika z dużego napływu migracyjnego osób z Łodzi i okolic, które są nośnikiem tych przemian. Rosnąca liczba zameldowań świadczy natomiast o randze i atrakcyjności tych obszarów dla osadnictwa stałego. Dlatego należy spodziewać się, że pod jego wpływem nastąpią kolejne wielopłaszczyznowe przemiany – społeczne, ekonomiczne i przestrzenne.

The age structure was reflected in the demographic gravity coefficient (with an average 58.79), which proved decidedly lower in almost all these destinations than in other rural areas of Łódź Województwo (72.04) and Poland (67.74), demonstrating that the coefficient in rural areas decreases along with progressing urbanization (MIKOŁAJEWICZ 1971).

Based on the demographic features presented, it can be concluded that urbanization processes of tourism destinations near Łódź are highly advanced. The parameters of population density, feminization coefficient, age structure and demographic gravity coefficient are clearly different from those of typical villages. This results from a large population inflow from Łódź and its vicinity, the agents of these changes. The growing number of residential registrations demonstrates the status and attractiveness of these areas for permanent settlement, therefore further social, economic and spatial changes can be expected.

PRZYPIS

¹ Autorka przygotowuje rozprawę doktorską dotyczącą wszystkich płaszczyzn procesów urbanizacyjnych w miejscowościach turystyczno-wypoczynkowych strefy podmiejskiej Łodzi.

FOOTNOTE

¹ The author is preparing a doctoral thesis regarding all aspects of the urbanization processes in the tourism destinations of the urban fringe zone of Łódź.

BIBLIOGRAFIA – BIBLIOGRAPHY

- Delimitacja obszarów zurbanizowanych, 1970, *Biuletyn KPZK PAN*, 57, 130 s.
- DZIEWOŃSKI K., 1962, Procesy urbanizacyjne we współczesnej Polsce. Stopień poznania, próba syntezy, *Przegląd Geograficzny*, IG PAN, 34, 3, s. 459–506.
- JELONEK A., 1985, O problemach demograficznych strefy podmiejskiej, *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica*, 5, s. 327–336.
- KLIMCZYK M., 1980, Rozmieszczenie ludności i proces urbanizacji w świetle wyników wstępnych NSP 1978 r., *Studia Demograficzne*, 3–4, s. 117–132.
- KORCELLI P., 1978, Międzydiscyplinarne badania procesów urbanizacji, [w:] *Procesy urbanizacyjne kraju w okresie XXX-lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 11–19.
- KUSIŃSKI W., 1978, Pojęcie i mierniki urbanizacji, *Czasopismo Geograficzne*, 4, XLIX, s. 407–418.
- MAIK W., 1992, *Podstawy geografii miast*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, 120 s.
- MAKOWSKA-ISKIERKA M., 2005, Wybrane skutki procesów urbanizacyjnych w miejscowościach turystyczno-wypoczynkowych strefy podmiejskiej Łodzi, *Biblioteka Urbanisty*, 7, *Urbanista*, s. 173–180.

- MIKOŁAJEWICZ Z., 1971, Obszary urbanizacji w województwie opolskim, [w:] S. Golachowski (red.), *Struktury i procesy osadnicze*, t. II, Instytut Śląski w Opolu, Opole-Wrocław, s. 257–330.
- MLECZKO F.W., 1974, Urbanisation Modernisation, *Geographica Polonica*, 29, s. 153–156.
- RAKOWSKI W., 1975, Procesy urbanizacji wsi na przykładzie województwa warszawskiego, *Studia KPZK PAN*, 50.
- SIEMEK Z., 1984, Zróżnicowanie procesów urbanizacyjnych na świecie, *Geografia w Szkole*, 2, s. 77–81.
- SULIMSKI J., 1967, Procesy urbanizacji w strefie podmiejskiej Krakowa (studium socjologiczne), *Prace Komisji Socjologicznej*, 8, s. 5–14.
- WELPA B., 1976, Urbanizacja i tendencje w rozwoju aglomeracji miejskich w kapitalistycznych krajach Europy, *Miasto*, 26, 6, s. 3–9.
- WĘGLEŃSKI J., 1983, *Urbanizacja. Kontrowersje wokół pojęcia*, PWN, Warszawa, 144 s.
- ZIÓŁKOWSKI J., 1965, *Urbanizacja, miasto, osiedle. Studia socjologiczne*, PWN, Warszawa, 280 s.